

MAXSUS MAKTABLARDA ESHITISHDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNI OG'ZAKI NUTQGA O'RGATISH

To'rayeva Mohidil Tolmas qizi.

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti

Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim fakulteti

Surdopedagogika yo'nalishi 304-guruh talabasi

Annotatsiya:

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni og'zaki nutqqa o'rgatish murakkab, ammo muhim jarayondir. Bu jarayon bola kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish, jamiyatga moslashish va mustaqil hayot kechirishga tayyorlash uchun zarurdir. Ushbu maqolada eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni og'zaki nutqqa o'rgatish usullari va samarali yondashuvlar haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Labdan o'qish, eshitish qoldig'i, talaffuz, nutqiy material individual, nutq.

Eshitish qobiliyati og'zaki nutqni rivojlantirish uchun asosiy omillardan biridir. Eshitish qobiliyati cheklangan bolalarda so'z boyligi, talaffuz, grammatik tuzilmalar va nutqning izchilligi kabi jihatlar rivojlanishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shuning uchun bunday bolalar uchun maxsus pedagogik yondashuvlar va individual ta'lim dasturlari ishlab chiqiladi. Eshitishni buzilishi og'zaki nutqni qabul qilishga o'rgatish va talaffuz malakalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus ishlarni o'tkazishni talab etadi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni og'zaki nutqini shakllantirishning ikki yo'nalishi mavjud. Har ikki yo'nalish ham o'z vazifalariga ega, ular maqsadga erishishni metodik usullarini qamrab oladi. Og'zaki nutq ustida ishlash eshituv idrokini rivojlantirish va talaffuzga o'rgatish bo'yicha yakka mashg'ulotlarda davom ettiriladi. So'zlashuv nutqiga o'rgatish kar o'quvchilar uchun eng oddiy bo'lgan nutq shakli daktildan boshlanadi. Biroq o'qituvchi o'quvchilarga ma'lum qilayotgan barcha so'zlarni, albatta, daktillash bilan birgalikda og'zaki aytish shart. Shunday qilib o'quvchilar o'qishni birinchi kunlaridanoq o'qituvchi nutqini ikki shaklda daktil

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th April, 2025

va og'zaki qabul qilishga o'rganishadi. O'qitish jarayonida eshituv apparatlaridan foydalanish o'quvchilarga o'qituvchi nutqini ko'ruv-eshituv orqali qabul qilishga imkon beradi. Muloqotga kirishishni egallash jarayonida o'quvchilar so'z materiallarni qabul qilishni ko'p qismi ham daktil ham og'zaki o'rganishadi, chunki daktil nutqining barcha materiali eshituv ko'ruv orqali og'zaki nutqni qabul qilishga ham shart hisoblanadi. Ammo og'zaki nutqni o'rgatishni ikkinchi yo'nalishi - o'quvchilarda talaffuz malakalarini shakllantirishdir. Ish ikki yo'nalishda olib boriladi.

Birinchisi o'quvchilarni doimiy ravishda o'qituvchi singari barcha daktil materiallarni og'zaki bayoniga undash bilan bog'liq. Bu talablar o'quvchilarning nutq harakat apparatini faollashuviga asos bo'ladi, so'zlarni talaffuzini yaqin o'zlashtirishga zamin yaratadi.

Talaffuzga o'rgatishni **ikkinchi** yo'nalishi, asosiy talaffuz ustidagi sistematik ishni nazarda tutadi. Biroq bu holatda ham nutqni muloqot quroli sifatida shakllantirishga yo'naltirish o'z kuchida qoladi. Bu shuningdek, nutqiy materialni tanlashga (muloqotda zarur bo'lgan so'zlar) va talaffuz malakalarini ishlash jarayoniga ham taalluqli holda o'tkaziladi. Labdan o'qish malakasining ishlatilishi kar bolalarni eshitish qoldig'ini keng qo'llash sharoitlarida nutqqa o'rgatish tizimida ham qo'llaniladi. Agar karlar tomonidan og'zaki nutqni qabul qilishi nafaqat ko'rishga (bolalar nafaqat daktillashdagi barmoqlar harakatini va og'zaki ifodalash artikulyatsion harakatlarni qabul qilishadi), balki nisbatan zararlangan bo'lsada, eshitishga ham asoslanadi. Aynan shuning uchun ko'rish organi orqali nutqiy qabul qilish eshitish bilan to'ldirilganda pedagogik jarayonda jamoa va yakka eshituv apparatlaridan keng foydalanishda og'zaki nutqiy eshitish, ko'rish idroki faoliyati samarali bo'ladi. Kar o'quvchilarni eshitish qoldig'idan foydalanish va rivojlantirish tizimini ishlab chiqish tilga o'rgatishi kommunikativ tizim sharoitlari o'tkazilgan.

Xulosa:

Og'zaki nutqni shakllantirishning barcha tamoyillar nutqni shakllantirish yo'llarida amalda saqlanib qoladi, bundan tashqari eshitish idrokini rivojlantirish bo'yicha ishning barcha tizimi og'zaki nutqni hamda tilni muloqot quroli sifatida shakllantirishga ta'sir etuvchi faktorlarni inobatga oladi. Dastlabki nutq shakli daktil

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th April, 2025

hisoblanadi, biroq o'qituvchi tomonidan nutqiy materialni daktil shaklida bayon etilishi, og'zaki so'zlashni ovoz kuchaytirgich apparatlari foydalanishi bilan birga kechadi, ya'ni o'qituvchi og'zaki daktilda so'zli ifodani ko'rsatib, har bir so'zni mikrofondan talaffuz etadi. So'zni o'zlashtirib borish darajasiga ko'ra so'zli ifodalar qo'llanilishi olib tashlanadi. O'qituvchi daktil nutqini istisno etadi va bolalar materialini eshitish, ko'rish asosida idrok (qabul) etishadi (o'qituvchi doim mikrofondan bolalar esa naushniklardan foydalaniladi). Daktil nutqida materialni ifodalashda foydalanilgan metodik usullar nutqni eshituv-ko'ruv idrokini o'rgatishda ham qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Карпунина О.И., Рябова Н.В. Специальная педагогика в опорных схемах. - М. 2002
- 2.Rahmanova V.S. Maxsus pedagogika (mutaxassislikka kirish). T.: G'.G'ulom. 2005
- 3.Литвак А.Г. «Психология слепых и слабовидящих» -М., 1998. 4.D. B. Yakubjonova, Z.N.MamarajabovaMaxsus pedagogika (Darslik). -T.: «Fan va texnologiya», 2014.